

סימן נא - פסוקי דזמרה

המקור לפסוקי דזמרה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד ב
אמר רבי יוסי: יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני? והאמר מר: הקורא הלל בכל יום - הרי זה מחרף ומגדף! - כי קאמרינן - בפסוקי דזמרה.
2. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד א (וכן איתא בע"ז דף ז ע"ב)
דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. מנלן - ממשה דכתיב ואתחנן אל ה' בעת ההיא; וכתיב ה' אלהים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'.
1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב
/משנה/. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים. אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק.
2. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א
תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה... רבנן עבדי כמתניתין (רש"י: מתוך כובד ראש), רב אשי עביד כברייתא (רש"י: מתוך הלכה פסוקה). תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה.
3. תוספות מסכת ברכות דף לא עמוד א ד"ה 'רבנן עבדי כמתניתין'
רבנן עבדי כמתניתין - וכתייהו קי"ל ולכן אין מתפללין מתוך קלות ראש ושחוק אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה כגון שעסק בדברי תורה ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה.
4. רא"ש מסכת ברכות פרק ה סימן ב
...רבנן עבדי כמתני' רב שימי בר אשי עביד כברייתא דתניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה... ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר שמחה של מצוה שעוסק בד"ת.

ברכות פסוקי דזמרה

1. רי"ף מסכת ברכות דף כג עמוד א (וכן פסק הרא"ש ברכות פ"ה סי' ה)
[דף ל"ב ע"א] דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנא לן ממשה דכתיב ה' אלהים אתה החלות וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה וגו': וגרסינן בפרק קמא [דף ד' ע"ב] אמר רבי אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא: וגרסינן בפרק כל כתבי הקדש [שבת קי"ח ע"ב] אמר ר' יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף כי קא אמרינן בפסוקי דזמרה אמרינן מאי ניהו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלה יה.
- ותקינן רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח הלכך מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעוויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים [ליה] לשמונה עשרה.
2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף א
אומרים: ברוך שאמר, קודם פסוקי דזמרה, וישתבח, לאחריהם.
- א. מקורה ועניינה של ברכת ברוך שאמר
1. זוהר כרך ב (שמות) פרשת ויקהל דף רטו עמוד ב
צלותא דבר נש כמה דאמרתון אתון קדישי עליונין זכאה חולקון דהא בצלותא מתתקן גופיה ונפשיה דב"נ ואתעביד שלימ, צלותא איהי תקונין מתקנן דמתתקנן כחדא ואינון ארבע, תקונא קדמאה תקונא דגרמיה לאשתלמא, תקונא תניינא תקונא דהאי עלמא, תקונא תליתאה תקונא דעלמא לעילא בכל אינון חילי שמיא, תקונא רביעאה תקונא דשמיא קדישא ברזא דרתיכין קדישין וברזא דעלמין כלהו עילא ותתא בתקונא (דרזין דשמיא קדישא) כדקא יאות.
- תקונא קדמאה תקונא דגרמיה בגין דאצטריך לאתקנא גרמיה במצוה וקדושה ולאשתקנא בקרבנין ועלוון לאתדכאה. תקונא תניינא בתקונא דקיומא דהאי עלמא בעובדא דבראשית לברכא לקודשא בריך הוא על כל עובדא ועובדא באינון (תהלים קמח) הללויה הללויה כל ככבי אור הללויה שמי השמים וגו' לקיימא קיומא דהאי עלמא. ועל דא בברוך שאמר ברוך על כלא...
2. טור אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא
ברוך שאמר וכו' צריך לאומרו בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד. וכתב בספר היכלות שיש בו פ"ז תיבות וסי' ראשו כתם פז...
3. ב"ח אורח חיים סימן נג

...ועוד למה לא כתב רבינו דצריך שיאמר ברוך שאמר מעומד שהרי בספר תולעת יעקב (סוד פסוקי דזמרה יא א) כתב וזה לשונו **וראיתי באור זרוע כי שבח זה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה על פי פתקא שנפל מן השמים ומצאוהו כתוב בה ויש בו פ"ז תיבות כו' וכתב באור זרוע ועוד קבלו אנשי הקבלה ששבח זה צריך לאמרו מעומד** לרמוז שהוא כנגד הצורה העליונה הדא הוא דכתיב (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו לכן בכל ארץ אשכנז וצרפת אומרים שבח של ברוך שאמר בעמידה כך קבלו מן החסידים ואנשי מעשה שהיו אומרים אותו בעמידה עכ"ל...

4. משנה ברורה סימן נא ס"ק א

ברוך שאמר - שבח זה תקנוהו אנשי כנה"ג ע"י פתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו פ"ז תיבות וסימנו ראשו כתם פז ר"ל ראש התפלה הוא ברכה של פ"ז תיבות ע"כ אין לגרוע ולא להוסיף על פ"ז תיבות. ונכון לאמרו מעומד ואפילו ביחיד. ואוחז ב' ציצית שלפניו בשעת אמירת ב"ש ולאחר גמר ב"ש ינשקם. בפה עמו בסגול. בתשבחות בחירק.

5. שער הכוונות/דרושי תפלת השחר/ענין תפלת השחר

ענין ברוך שאמר. בהגיעך אל ברוך שאמר תקום מעומד כמשי"ת וגם תאחוז בידך הימנית שני הציציות של הטלית אותם שהם כנגד פניך ותכוין כי ברוך שאמר הוא בעולם היצירה בבחי' הדיבור בערך חלק המעשה שהוא הציצית שגם הוא ביצירה כמבואר לעיל...

6. בן איש חי שנה ראשונה פרשת ויגש אות ז

יאמר ברוך שאמר נוסח של פ"ז תיבות מעומד, והוא שבח רם ונשא ותקנוהו אנשי כנה"ג ע"פ פתקא דנפל מרקיעא. וכיון שהתחיל לומר ברוך שאמר יאחוז הציציות של שתי כנפות שכנגד פניו וישארו בידו ע"ס ב"ש, ואז ינשקם ויניחם.

7. כף החיים אורח חיים סימן נא ס"ק א

...וכתב הסולת בלולה שם בשם ס' הגן וז"ל בב"ש יש פ"ז תיבות להודיע שכל מי שאומר ב"ש בקול נעים ובכוונה הקב"ה עושה לו כתר של פז שנאמר ראשו כתם פ"ז עכ"ל... ויאחוז בב' ציציות שבטלית שהם כנגד פניו בשעת אמירת ב"ש. מ"א סק"א בשם הכוונות. והב"ד לעיל סי' מ"ח ע"ש. וכ"כ אחרונים...

ב. עניית אמן בסוף ברכת ברוך שאמר

1. בית יוסף אורח חיים סימן נא

ואם סיים ברוך שאמר קודם שייסיים החזן יש לו לענות אמן על ברכת החזן. זה נלמד מדברי הרא"ש... ומיהו לדעת החולקים לומר שאין לו לענות אמן אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל לפי שאין להפסיק בין הברכה והדבר שמברכין עליו וכמו שאכתוב בסימן נ"ט (ד"ה ומשמע) בסייעתא דשמיא הכא נמי אם סיים קודם החזן אינו עונה אמן אחריו. **מיהו אפשר דהכא שאני דפסוקי דזמרה נינהו ואמן שבח הוא וכעין זמרה ולא היו הפסק.**

2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ב

אם סיים ברוך שאמר, קודם שייסיים החזן, עונה אחריו: אמן.

3. משנה ברורה סימן נא ס"ק ב

אבל אם לא סיים לא יענה אמן, ופשוט דדוקא משעה שהתחיל ברוך אתה ד' וכו' דמתחלה שבחא בעלמא הוא. וכ"ז דוקא לענין אמן של ב"ש או של ישתבח. אבל שאר אמנים מסיק המג"א בס"ק ג' דמותר לענות אפילו באמצע ברכת ב"ש או ישתבח כיון שלא הוזכרה ברכה זו בגמרא אך אם הוא עומד אחר תיבת ברוך אתה ד' קודם שייסיים מלך מהולל בתשבחות כתב הח"א דאסור לו לענות דבזה מקלקל לגמרי את הברכה.

4. כף החיים אורח חיים סימן נא ס"ק יא

...וכתב שם המ"א וז"ל ונ"ל דאפי' באמצע הברכה מותר לענות אמן כיון שלא הוזכרה בגמרא עכ"ל. מיהו הברכ"י אות א' ואות ד' הוכיח דנתקנה קודם התלמוד יעו"ש. וכ"כ אן לעיל אות א' בשם תולעת יעקב דאנשי כנה"ג תיקנוהו יעו"ש ועיין פרמ"ג בא"א אות ג' דס"ל דיכול לענות אמן של אחר הברכות באמצע ברוך שאמר יעו"ש. וכ"כ ר"ז אות ה'. **אמנם החיד"א בקש"ג סי' ז' אות כ"ט ואות ל' כתב דמדברי האר"י ז"ל משמע דבאמצע ברוך שאמר לא יענה אמן** ונראה דכוונת הרב ז"ל הוא על אמן דברכות דלא יענה באמצע. דב"ש נתקן קודם התלמוד. **אבל יוכל לענות קדושה וברכו וקדיש** מידי דהוה אק"ש וברכותיה דעונה באמצע הפרק וכמ"ש בש"ץ דס"ז ע"ב עכ"ד. וכ"כ הזכ"ל בח"ג אות ב' דף ה' ע"ב באות כ"ט ואות ל'. סידור ב"ע בדיני ב"ש אות ט' ואות יו"ד וה"ה דיכול לענות חמשה אמנים ראשונים של הקדיש ומודים אבל לא אמנים של על ישראל ויהא שלמא כמו שמפסיקים בק"ש וברכותיה וכמו שנבאר בס"ד בסי' ס"ו סעי' ג' וה"ה לכאן. וכן כתב בן א"ח פ' ויגש אות ט'. ועיין מש"ל סי' ה' אות ד'.

5. משנה ברורה סימן נא ס"ק ד

...ואם שח דברים בטלים בין ב"ש להודו אפשר דצריך לחזור ולברך משום הפסק ואפילו מלה אחת הוי הפסק [פמ"ג] ונ"ל שלפ"ז אפילו בשתיקה טוב לזהר לכתחלה שלא לשהות הרבה בינתים [עיין סימן ר"ו במ"א סק"ד ובחידושי רע"א שם].

6. ביאור הלכה סימן נא סעיף ב ד"ה * החזן

* החזן - אורחא דמילתא נקט וה"ה אם שמע עוד מאיזה אנשים אחרים צריך לענות אמן על כל אחד ואחד.

ג. עניית אמן אחר ברכת עצמו והדין בברכת ישתבח

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מה עמוד ב

תני חדא: העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה משובח, ותניא אידך: הרי זה מגונה! - לא קשיא: הא - בבונה ירושלים, הא - בשאר ברכות.

2. תוספות מסכת ברכות דף מה עמוד ב ד"ה 'הא בבונה ירושלים'

הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות - פר"ח וה"ג די"מ בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבהמ"ז.

3. בית יוסף אורח חיים סימן נא

אבל הרא"ש (פ"ז סי' י) כתב סתם דברי ר"ח וה"ג דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא כל סיום ברכה כעין בונה ירושלים וכעין ישתבח דהוי סיום לסוף פסוקי דזמרה וכן נראה מדברי הרי"ף (לג): וכן דעת רש"י (שם ד"ה הא בבונה) וה"ר יונה (לג: ד"ה הא דעני) דהוא הדין לסוף שאר ברכות וכתב עוד ה"ר יונה והטעם מפני שכשאומר אמן בסוף כל הברכות מורה שכבר גמר כל הברכות ואין לו לומר יותר אבל כשעונה אמן בסוף כל ברכה וברכה הרי זה בור שמראה בכל פעם ופעם שמסיים וחוזר ואומר אח"כ ברכה אחרת ע"כ...

4. רמב"ם הלכות ברכות פרק א הלכה יח (משמע שעונה אמן אחר כל שתי ברכות או יותר)

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכיוצא בה, מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כגון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכתיו ולפיכך עונה אמן.

5. בית יוסף אורח חיים סימן נא בדעת הרמב"ם

הרמב"ם... כתב דהני מילי כשאומר בסוף שני ברכות או יותר אבל כשאינו אומר בסוף אלא ברכה אחת אינו עונה אמן אחריה. ולפי דבריו אין עונין אמן אחר ישתבח ולא אחר יהלולך... ואפשר לומר דשאני ישתבח ויהלולך שהם באים על פסוקי דזמרה והלל ונוסח הברכות ההם היא שבח והילול יהלולך הוה להו כאילו הן סמוכות ותכופות לברכה ראשונה וכיון שהן כשתי ברכות סמוכות זו לזו עונה בסופן אמן כן נראה לי.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ג

אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר ברכות עצמו (וע"ל סי' רט"ו).

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רטו סעיף א

אין עונה אמן אחר ברכתיו, אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף ברכות; ונהגו לענות אמן אחר יהלולך ואחר ישתבח. הגה: וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון, כן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות; (תוספות ומרדכי ר"פ שלשה שאכלו ומהרי"ק שורש ע"ב /ל"א/) ובמקומות שנהגו לענות אמן אחר יהלולך וישתבח, יענה ג"כ אחר ברכת שומר עמו ישראל לעד (ב"י סי' נ"א).

האיסור להפסיק בפסוקי דזמרה

1. רי"ף מסכת ברכות דף כג עמוד א (וכן פסק הרא"ש ברכות פ"ה סי' ה)

ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח הלכך מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעוויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים [ליה] לשמונה עשרה.

2. ספר כלבו סימן ד

אמנם בעיני מצוה כגון לפסוק צדקה לעניים או לדבר מצוה אחרת מותר לספר אחר ברכה שלאחריו שהיא ישתבח.

3. בית יוסף אורח חיים סימן נא

ונראה מדברי הכלבו סימן ד' שאע"פ שלעניני מצוה יכול להפסיק בין ישתבח ליוצר כמו שכתב רבינו בסימן נ"ד בשם רב עמרם בין ברוך שאמר לישתבח לא יפסיק.

4. ספר כלבו סימן ד

והר"ם נ"ע... היה רגיל כשהוא צריך להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח אומר אותן ג' פסוקים ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם וברוך ה' לעולם ויברך דוד, וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק אומר גם כן אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה.

5. בית יוסף אורח חיים סימן נא

וכתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' סד) שהר"ם (תשב"ץ קטן סי' רד) כשהיה צריך להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה' וברוך ה' לעולם אמן ואמן וברוך ה' מציון וברוך ה' אלהים אלהי ישראל וברוך שם כבודו לעולם וכו' וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר גם אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ד

צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל: ברוך שאמר עד סוף י"ח, (ואפי' לצורך מצוה אין לדבר בין ברוך שאמר לישתבח) (ב"י בשם כל בו) (וע"ל סי' נ"ג נ"ד).

7. משנה ברורה סימן נא ס"ק ז

בכל מקום שאסור להפסיק אפילו בלה"ק אסור לדבר. וכשצריך להפסיק מפני איזה אונס או בכי האי גוונא דסעיף ה' צריך לומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ד' לעולם אמן ואמן וכו' עד ויברך דויד וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק יאמר ג"כ אלו הפסוקים דהוי כמו ברכה לפניהם ולאחריהם.

8. משנה ברורה סימן נא ס"ק ח

ואפילו ברוך הוא וב"ש אסור לומר כיון שלא הזכרה בגמרא. אבל אמן מותר לענות על כל ברכה ששומע אפי' באמצע פסוק של פסוקי דזמרה אם הוא במקום דסליק ענינא. וכן כל ברכת הודאה מותר לברך כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו וכיוצא בזה וכן לענות מוידם דרבנן וכן לענות ק"ש עם הצבור שצריך שיקרא עמהם פסוק ראשון קורא ומכ"ש דמותר להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו.

9. ביאור הלכה סימן נא סעיף ד"ה * צריך ליזהר

...ומ"מ לענין קדיש וקדושה וברכו ומודים ואמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפלה נראה לי פשוט דבפסוקי דזמרה יפסיק לכל זה אף במקום דלא סליק ענינא...

10. משנה ברורה סימן נא ס"ק י

פשוט דאם מתיירא שיעבור זמן ק"ש קודם שיגיע לקרותה בסדר התפלה ושכח לאמרה קודם ברוך שאמר מותר לו להפסיק ולקרותה וכן אם שכח לברך ברכת התורה קודם התפלה מותר לו לברך באמצע פסוקי דזמרה ולומר אח"כ פסוקים הנוהגין די"א דאסור לומר אפילו פסוקי דזמרה קודם בה"ת. אין לקרות לס"ת לכתחלה מי שעומד באמצע פסוקי דזמרה רק לכהן אם אין שם כהן אחר וכן ללוי אם אין שם אלא הוא ורשאי לקרות בלחש עם הקורא אך לא יפסיק לומר לחזן לעשות מי שברך ואם החזן התחיל מעצמו ושכח שמו ושאלו מותר להשיבו מפני הכבוד. ואם הוא עומד סמוך לפרק שיכול לגמור עד הפרק בלי שהות קודם שיעלה יעשה כן אבל אם צריך לזה שהות לא ישהא מפני טורח הצבור [ש"א]...

דיני הפסק מפני יראה ומפני הכבוד בפסוקי דזמרה

1. טור אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא

ומיהו לא עדיף מק"ש וברכותיה הלכך בין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ה

בין המזמורים האלו, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם; ובאמצע המזמור, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

3. משנה ברורה סימן נא ס"ק יב

מפני הכבוד - בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. בפסוק ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד לא יפסיק באמצע כמו בין ד' אלהים לאמת [א"ר]. כתב בדרך החיים כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו ליזהר ולמהר לסיים עד הפרק כי טוב יותר להפסיק בין הפרקים מבאמצע הפרק ועיין לקמן בסימן ס"ו במ"א סק"א שכהיום שאין אנו רגילין לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים דק"ש ולא בפסוקי דזמרה.

אמירת תהלה לדוד

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב

אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים - מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מאי טעמא? אילימא משום דאתיא באל"ף ב"ת - נימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמיניא אפין! אלא משום דאית ביה פותח את ידך - נימא הלל הגדול דכתיב ביה: נתן לחם לכל בשר! - אלא: משום דאית ביה תרתי.

2. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כג עמוד א ד"ה 'כל האומר'

וכיון שעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק להודיע גבורותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא זן מקרני ראמים ועד ביצי כנים, אומרים הגאונים שצריך לכון באמירתו, ואם לא כוון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת. ונראה שאע"פ שלא כוון בכולו כיון שכיון בפסוק של פותח את ידך סגי ליה בהכי כיון שעיקר האמירה היא בעבור זה הפסוק. מפי מורי הרב נר"ו.

3. ספר אהל מועד שער התפילה דרך ג נתיב ב

וצריך האדם לומר מזמור תהלה לדוד בכל יום ג"פ כנגד ג' תפילות. ומפני חשיבות זה המזמור גדול שהוא באלף בית ויש בו פותח את ידך לפיכך קבעו לאומרו קודם התפילה, ואמרו שהאומר שלשה פעמים בכל יום תהלה לדוד יהיה בן העולם הבא, כלומר שמצוה מכרחת (גרסת הב"י: מכרעת) אם מכוין לבו לזה שאמרנו אבל משום מצוה זו בלבד אינו בן העולם הבא.

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ז

צריך לכון בפסוק פותח את ידך (תהילים קמה, טז) ואם לא כוון, צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת...

5. משנה ברורה סימן נא ס"ק טז

פעם אחרת - עיין בח"א שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק פותח עד סוף המזמור כסדר. ואם לא נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור מ"מ יאמר אחר התפלה מפסוק פותח עד סוף המזמור.

הקדמת פסוק אשרי יושבי ביתך לתהלה לדוד

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד ב

חסידי הראשונים היו שוהין שעה אחת. מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא אשרי יושבי ביתך.

2. תוספות מסכת ברכות דף לב עמוד ב ד"ה 'קודם תפלתו מנין'

קודם תפלתו מנין שנא' אשרי יושבי ביתך - ולפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד...

¹ ביריעות האהל (לראשון לציון הרב חיים אברהם גאגין שהוציא את האהל מועד לאור) האריך לבאר את גרסת הדפוס, וכתב ש"מכרחת" הכוונה לענייני השגחה מוכרחים לקיום העולם. ומקורו מלשון הפילוסופיים בימי הביניים. ומעתה הביאור שבהזכרת הפסוקים המלמדים על השגחת הבורא על הבריאה (פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון) זוכה לברר אמונתו ומתוך כך זוכה להיות בן העולם הבא. יעו"ש.

1. סדר רב עמרם גאון (הרפנס) פסוקי דזמרה

אשרי יושבי ביתך וכו' עד מעתה ועד עולם הללויה, ומוסיפין בתר לעולם ועד, ואנחנו נברך יה, כדי לשלשוליה הללויה בתר הללויה.

2. ספר האשכול (אלבק) הלכות פסוקי דזמרה דף ו עמוד א

[ובסוף תהלה לדוד מוסיפין פסוק זה ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה, לשלשולי הללויה בתר הללויה. ואני הכותב שמעתי מן הרב ר' יצחק בן מרון לוי ז"ל שלכך מוסיפין זה הפסוק מפני שאמרו כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא לכך אחר שאמרנו תהלה לדוד אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כלומר שנזכה לאומר לעולם הבא].

3. פירושי סידור התפילה לרוקח [כז] אשרי עמוד קסה

מן אשרי יושבי עד שה' אלהיו י"ד תיבות. ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה ח' תיבות, הרי כ"ב, כ"ב אותיות של תורה.

4. ספר כלבו סימן ד

...ואני הכותב מצאתי כי מה שנהגו לומר באשרי ואנחנו נברך יה ועושין כן כדי לסיים בשבח של הללויה לפי שאשרי הוא מזמור חביב ולכך מוסיפין אותו הפסוק. וטעות הוא בידם, חדא שלא אמרו דוד, ועוד שמצינו שאמרו חכמים כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פותח באשרי וחותר באשרי כגון אשרי האיש ולמה רגשו גוים אף כאן אנו יכולין לומר טעם זה שפתח בו בתהלה וסיים בתהלה פתח בתהלה תהלה לדוד לסיים בתהלה תהלת יי' ואין ראוי להוסיף יותר, ועוד אין ראוי לסיים בהללויה לפי שחמשה מזמורים סמוכין אחריו שפותחין בהללויה וחותרין בהללויה הם י' פעמים הללויה כנגד י' הלולים שאמר דוד בספר תלים נצוח וניגון ושיר וכו' ואם מסיימין תהלה לדוד בהללויה יהיה יותר, והדין טעמא דמסתבר שהרי כמה פעמים אנו אומרים תהלה לדוד בלא שאר המזמורים ואף על פי כן אנו מוסיפין אותו בכל פעם ופעם.

5. רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ז

הגה: ואומרים פסוק ואנחנו נברך יה (תהילים קטו, יח) אחר תהלה לדוד (תהילים קמה, א - כא) (טור וכל בו)...

כפילת פסוקי 'כל הנשמה' ו'ה' ימלוך' והמקומות בהם יש לעמוד

1. ספר כלבו סימן ד

וגומר עד סוף הספר כל הנשמה תהלל יה ויש שנהגו לכפול הפסוק והטעם מפני שהוא פסוק אחרון של הלל כדי להזכיר שאז נשלם והפסוקים שאומר אחרי כן אינו מן ההלל, וכן בסוף שירת הים כופלין יי' ימלוך להזכיר שבו נשלמה השירה, ואותן הפסוקים שאומרים אחריה אינן מן השירה ואני הכותב מצאתי בקונטרס אחד מלקוטות כי טעות הוא בידם כי הם כאומרים שמע שמע שאמרו רז"ל משתקין אותו, וכן נמי בפסוק יי' ימלוך כדי להשלים שם שמתחיל מן ויט הרי הם כאומרים שמע שמע, ולפי זה מה שנהגו בכמה מקומות לכפול פסוק של שמע בימי העשור קשה, אלא שיש לומר כיון שמנהג אבותם הוא מכמה דורות מוכחא מילתא שלא לכונן שתי רשויות הוא ואין חוששין לכך, וכן מה שנהגין לכפול יי' הוא האלהים מאחר שהוא כפול בפסוק אחד אין לחוש.

2. בית יוסף אורח חיים סימן נא

ובספרד נוהגים לכפול סוף פסוק של כל מזמור ומזמור. זה היה בזמנו אבל עכשיו לא נהגו לכפול אלא פסוק אחרון שבסוף כל המזמורים שהוא כל הנשמה תהלל יה כדי להודיע שנגמרו המזמורים של סוף תילים וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' סג) שאין לכפול אלא פסוק זה וכתב עוד וכן בשירת הים כופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד מפני שהוא סוף השירה ואם לא היו כופלין אותו לא היה נראה שהוא סוף השירה וכתב בארחות חיים (שם ס' לא) שיש אומרים שאין כופלין אותו משום דהוי כאומר שמע שמע ע"כ יש נוהגים לאמרו פעם אחת בלשון הקודש ופעם אחת בלשון תרגום וזה נכון יותר ולפי מה שאכתוב בסמוך בשם ארחות חיים אין לכפולו כלל:

3. רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ז

הגה: ..וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה (תהילים קג, ו) לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה (טור) וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח) (אבודרהם)...

4. משנה ברורה סימן נא ס"ק יז

לעולם ועד - ובשם האר"י כתבו שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים יאמר מקרא אחד תרגום. ושיש לומר פסוק כי בא סוס פרעה שגם פרשה זו מעיקר שירה [ובשם הגר"א כתבו שלא לומר כי בא וגו']... ויאמר שירת הים בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו.

1. רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ז

הגה: ..כשמגיע לו אתה ה' אלהינו מודים אנחנו לך (דברי הימים א, כט, יג) או לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחות שם כדלקמן ס' קי"ג (הר"י ס"פ אין עומדין ור' ירוחם נתיב א'). ונהגו לעמוד כשאומרים: ברוך שאמר, ויברך דויד וישתבח.

2. משנה ברורה סימן נא ס"ק יח

(יח) כשאומרים ב"ש - משמע בב"י דבשבת נכון ג"כ לעמוד כשאומרים הפסוק ד' מלך ד' מלך וגו' וכ"כ המ"א בשם בע"ה וכתב עוד בשם האר"י דכשהצבור היו אומרים ד' מלך וגו' היה עומד עמהן אף שהוא לא הגיע לשם:

3. משנה ברורה סימן נא ס"ק יט

ויברך דויד - עד שיאמר אתה הוא ד' האלהים. האר"י ז"ל כשאמר ואתה מושל בכל נתן צדקה מעומד:

אמירת מזמור לתודה

1. מדרש תנחומא (בובר) פרשת אמור אות יט
וכי תזבחו זבח תודה לה' (ויקרא כב כט). ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן אמרו בשם ר' מנחם דגליל לעתיד לבוא כל הקרבנות בטליו, וקרבת תודה אינה בטלה [לעולם], כל ההודאות בטילות, והודאת תודה אינה בטילה [לעולם]...
2. אורחות חיים חלק א דין מאה ברכות סעיף כו
ובמקומות שאומרים מזמור לתודה כתב הרב נתן שמצוה למשוך אותו בנגינה ולנגן. כדאמרי' כל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה...
3. פירושי סידור התפילה לרוקח [טז] מזמור לתודה עמוד ע
במזמור זה מ"א תיבות נגד מ' לחמים ואחד כנגד זבח התודה. וד' פעמים במזמור "ה" כנגד ארבעה מיני לחמים, י' מצות, י' חלות, י' רבוכה, י' חמץ, והיה הכהן לוקח מעשר מכל אחד.
4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ט
מזמור לתודה (תהילים ק, א - ה) יש לאומרה בנגינה, שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה.

זמני אמירת מזמור לתודה

1. טור אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא
ובאשכנז נוהגין שלא לומר מזמור לתודה בשבת ויו"ט לפי שאין תודה קרבה בהן ואין צריך למונעו דליכא למיחש דילמא אתו להקריבה כשיבנה ביהמ"ק דלא טעו אינשי בהכי.
2. טור אורח חיים הלכות שבת סימן רפא
ובאשכנז אין אומרים מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קרובה בשבת ואינו טעם של עיקר.
3. בית יוסף אורח חיים סימן רפא
ומ"ש רבינו שאינו טעם של עיקר. נראה שהוא משום דמזמור זה אין אנו אומרים אותו לשם קרבן תודה אלא לשם הודאה.
4. רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ז
הגה: וא"א מזמור לתודה בשבת ויו"ט (טור) או בימי פסח, שאין תודה קרובה בהם משום חמץ, ולא בערב פסח, וע"ל סי' תצ"ט, ולא בערב יום כפור וע"ל סי' תר"ד, וכן נהגו במדינות אלו (מנהגים).
5. כף החיים אורח חיים סימן נא ס"ק נא
...ועיין שכנה"ג בהגב"י אות ח' ובאות ט' שכת' דמנהגינו לאומרו בע"פ ובחוח"מ דפסח עכ"ד. וכ"כ הפר"ח בסי' תכ"ט אות ב' דבאלו המקומות נהגו לאומרו והב"ד הש"ץ דס"ח ע"ב. זכ"ל בהל' פסח סי' תכ"ט. וכן מנהג בית אל יב"ץ לאומרו בע"פ ובחוח"מ דפסח ובחוח"מ דסוכות כמ"ש רב האג"ן בהקדמת ס' דב"ש והב"ד כף החיים להרח"פ סי' י"ב אות י"ט.
6. כף החיים אורח חיים סימן נא ס"ק נב
בנ) שם בהגהה ולא בערב יוה"כ וכו' וכן כתב רש"ל בתשו' סי' ס"ד, אמנם הכנה"ג בהגה"ט כתב דמנהגינו לאומרו. וכ"כ הפר"ח בסי' תר"ד או' ב' דהמנהג לאומרו. וכ"כ הש"ץ דס"ח ע"ב. כף החיים שם.

אופן אמירת פסוקי דזמרה

1. אורחות חיים חלק א דין מאה ברכות סעיף לג
כתב ה"ר נתן אותם בני אדם האומרים פסוקי דזמרה במרוצה כשיש שם מנין לא יאות עבדין שמקצרים שבחו של מקום בשביל שאלת צרכם היש מושל שיתרצה בכך.
2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נא סעיף ח
א"א הזמירות במרוצה, כי אם בנחת.
3. משנה ברורה סימן נא ס"ק ק
במרוצה - שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות...
4. כף החיים אורח חיים סימן נא ס"ק מו
[סעיף ח] אין אומרים הזמירות במרוצה וכו' יתעורר מאד ביראה ואהבה והכנעה ושמחה לומר כל הזמירות ובפרט ה' מלך ויזהר שלא לבלוע התיבות או האותיות ובפרט האזכרות וידע נאמנה כי בכל אות ואות יש סודות נוראות להפליא ודי לנו צע"ר בנגע כי לא אתנו יודע עד מה בסדר עליית העולמות והיחוד העליון ע"פ מדותיו ותכסנו כלימתנו ולפחות נזהר לומר התיבות במספרם כמשפט ולהבין פשטן ביראת ה' ולידע דרך כלל כי הכל סודות עמוקים ולצורך היחוד, צפורן שמיר סי' ב' אות טו"ב...
5. כף החיים אורח חיים סימן נא ס"ק מז
אותם הקוראים פסוקי דזמרה בקול רם ונעים זמר ואינם יודעים הפסוקים ואומרים בטעות תפלותם וזמירותם מתקבל כריח נחוח. גם הקב"ה שמח עליו ועל זה נאמר ודגלו עלי אהבה. ס"ח סי' י"ח, כנה"ג בהגב"י, סידור ב"ע אות כ"ג. ועיין מש"ל סי' מ"ט אות ט'.